

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Τεύχος 243, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2018



Η Μισθωτή Απασχόληση στην Ελλάδα 2004-2016



Η στρατηγική ανασύνταξης του συνδικαλιστικού κινήματος φέρνει ξανά με νέους όρους στο προσκήνιο το ζήτημα των κοινωνικών συμμαχιών. Η τακτική των κοινωνικών συμμαχιών, για να είναι αποτελεσματική για τα συνδικάτα, οφείλει να λαμβάνει υπόψη της μια εμπειριστατωμένη ανάλυση της ταξικής σύνθεσης του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Ιδιαίτερη έμφαση είναι αναγκαίο να δοθεί στη μισθωτή εργασία, λόγω του γεγονότος ότι συμπεριλαμβάνει στο εσωτερικό της πολλές διαστρωματώσεις, με συνέπεια να εμποδίζουν την ενότητά της, την κοινή ιδεολογική και πολιτική της στάση, καθώς και μια κοινή θέση απέναντι στο κράτος και την εργοδοσία.

Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ σε αυτό το τεύχος παρουσιάζει ένα εκτεταμένο κείμενο εργασίας που επιχειρεί να διερευνήσει τις ραγδαίες αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην απασχόληση, κατά την περίοδο πριν την οικονομική κρίση μέχρι πρόσφατα (2004-2016). Τέλος, παρουσιάζονται οι δραστηριότητες του ΙΝΕ το τελευταίο διάστημα.

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ • ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΣΕΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Γιάννης Παναγόπουλος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γιώργος Αργείτης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Γιώργος Αργείτης, Δημήτρης Κατσορίδας,
Γιώργος Κολλιάς, Γιώργος Κρητικίδης

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γ. Κολλιάς, Δ. Κατσορίδας

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ιουλιανού 24 Αθήνα, Τηλ: 210 8202247, Fax: 210 8202202

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ: www.inegsee.gr • **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:** dkat@inegsee.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ: ΚΑΜΠΥΛΗ, Αντιγόνης 60,
Τηλ: 210 5156820, Fax: 210 5156811, www.kambili.gr

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ της ΜΙΣΘΩΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ στην ΕΛΛΑΔΑ (2004-2016)

του Δημήτρη Κατσορίδα

1. Εισαγωγή

Ποιος είναι ο σκοπός μιας στατιστικής προσέγγισης του προσδιορισμού της μισθωτής εργασίας; Άραγε, έχει κάποια πρακτική προσφορά;

Κατά τη γνώμη μας είναι ένα σημαντικό ζήτημα από την άποψη του καθορισμού της στρατηγικής, της τακτικής και της διατύπωσης του προγράμματος των συνδικάτων και συνεπακόλουθα για τον καθορισμό των αναγκαίων κοινωνικών συμμαχιών.

Βέβαια, στη σφαίρα της θεωρίας, τα ζητήματα των συμμαχιών, επειδή είναι πολύ σημαντικά, κανείς δεν τα αρνείται. Όμως, για να οικοδομηθεί και να χαραχθεί μια στρατηγική συμμαχιών θα πρέπει, πρωτίστως, να υπάρξει μια ανάλυση της ταξικής διάρθρωσης μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, ιδιαίτερα όσον αφορά τη μισθωτή απασχόληση, η οποία μας ενδιαφέρει περισσότερο, λόγω του γεγονότος ότι συμπεριλαμβάνει στο εσωτερικό της πολλές διαστρωματώσεις, με συνέπεια να εμποδί-

ζουν την ενότητά της, την κοινή ιδεολογική και πολιτική της στάση, καθώς και μια κοινή θέση απέναντι στο κράτος και την εργοδοσία.

Σκοπός του παρόντος κειμένου είναι να διερευνήσει τις ραγδαίες αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην απασχόληση κατά την περίοδο πριν από την οικονομική κρίση μέχρι πρόσφατα (2004-2016).

Από την ομαδοποίηση των κοινωνικών τάξεων προκύπτουν τρία ταξικά σύνολα με υποσύνολα το καθένα: 1) οι ανώτερες τάξεις, με «αστική αντικειμενική πόλωση», οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο τα αστικά όσο και τα μικροαστικά στρώματα, καθώς επίσης τα στελέχη επιχειρήσεων, τους διευθυντές, τους ανώτερους και ανώτατους υπαλλήλους των κατασταλακτικών μηχανισμών κ.λπ., 2) οι ενδιάμεσες κατηγορίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια (αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό, συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση κ.λπ.)

και 3) οι εργατικές-λαϊκές τάξεις, με «εργατική αντικειμενική πόλωση» (μισθωτοί και άνεργοι).

Ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, το πρώτο και δεύτερο ταξικό σύνολο βαίνει μειούμενο, ενώ το τρίτο, το οποίο αφορά τη μισθωτή εργασία, φαίνεται ότι μειώνεται συνεχώς κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Και παρότι στο πλαίσιο αυτής της μισθωτής πλειοψηφίας υπάρχουν πολλές διαστρωματώσεις στο εσωτερικό της, όπως είπαμε, πράγμα το οποίο χρήζει περισσότερης μελέτης για το ποιοι μισθωτοί υπάγονται πραγματικά στην εργατική τάξη, εντούτοις και από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία φαίνεται ότι η πλειονότητα στην ελληνική κοινωνία είναι οι μισθωτοί.

2. Εργατικό δυναμικό, απασχολούμενοι και άνεργοι

Όπως παρατηρούμε από τον Πίνακα 1α και β, στον οποίο καταγράφονται τα γενικά στοιχεία της απασχόλησης στην ελληνική οικονομία για την περίοδο 2004-2016 (απασχολούμενοι + άνεργοι = εργατικό δυναμικό), το 2008 έχουμε τον υψηλότερο αριθμό απασχολουμένων και το χαμηλότερο αριθμό ανέργων. Ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που ξεκινάει από το 2008 και των περιοριστικών μνημονιακών πολιτικών από το 2010, φαίνεται ότι έχουμε από το 2008 και μετά μια διαρκή άνοδο της ανεργίας, η οποία κορυφώνεται το 2013, και μία αντίστοιχη διαρκή μείωση των απασχολουμένων.

Πίνακας 1α: Απασχολούμενοι, άνεργοι και εργατικό δυναμικό, 2004-2016

Έτος	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Εργατικό δυναμικό
2004	4.409.998	507.045	4.917.043
2005	4.455.538	481.890	4.937.428
2006	4.531.543	440.676	4.972.219
2007	4.572.410	408.504	4.980.913
2008	4.637.262	366.688	5.003.950
2009	4.584.595	455.606	5.040.201
2010	4.436.514	604.591	5.041.105
2011	4.124.218	815.600	4.939.818
2012	3.729.923	1.163.028	4.892.951
2013	3.535.005	1.327.886	4.862.891
2014	3.539.085	1.280.100	4.819.183
2015	3.625.545	1.180.140	4.805.685
2016	3.702.613	1.112.078	4.814.691

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ), Β' τρίμηνο

Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 1α, καταγράφονται, αμέσως μετά, τα ποσοστά επί του εργατικού δυναμικού τόσο της απασχόλησης όσο και της ανεργίας (Πίνακας 1β).

Όπως παρατηρούμε, το ποσοστό της απασχόλησης από 92,67% του εργατικού δυναμικού το 2008 έπεσε το 2013 στο 72,69%, ενώ το ποσοστό των ανέργων από το 7,33% του εργατικού δυναμικού το

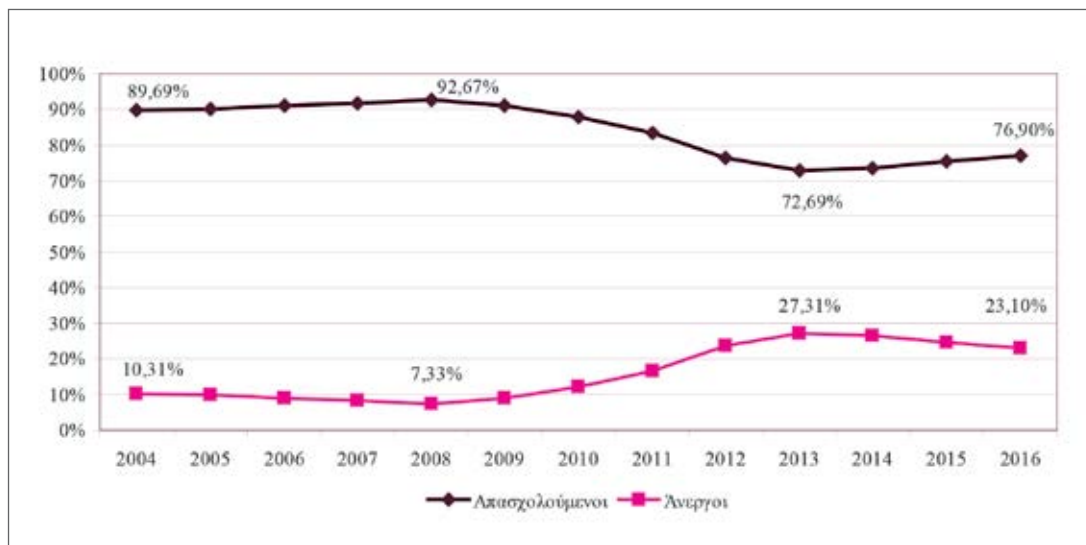
2008, εκτοξεύτηκε το 27,31% το 2013. Από εκεί και μετά φαίνεται να υπάρχει μια τάση αποκλιμάκωσης της ανεργίας και αύξησης της απασχόλησης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το πρόβλημα έχει λυθεί. Το διάγραμμα 1 αναδεικνύει την εξέλιξη αυτή μεταξύ των ετών 2004 και 2016, δηλαδή για την περίοδο που η οικονομική κρίση επιδρά επί της απασχόλησης.

Πίνακας 1β: Απασχολούμενοι και άνεργοι ως % του εργατικού δυναμικού, 2004-2016 (Β' τρίμηνο)

Έτος	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Εργατικό δυναμικό
2004	89,69	10,31	100,00
2005	90,24	9,76	100,00
2006	91,14	8,86	100,00
2007	91,80	8,20	100,00
2008	92,67	7,33	100,00
2009	90,96	9,04	100,00
2010	88,01	11,99	100,00
2011	83,49	16,51	100,00
2012	76,23	23,77	100,00
2013	72,69	27,31	100,00
2014	73,44	26,56	100,00
2015	75,44	24,56	100,00
2016	76,90	23,10	100,00

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Διάγραμμα 1: Απασχολούμενοι και άνεργοι ως % του εργατικού δυναμικού, 2004-2016



Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Οι αιτίες που, μεταξύ 2014-16, εμφανίζεται μια σχετική μείωση της ανεργίας με παράλληλη αύξηση της απασχόλησης είναι κατά *πρώτον* το γεγονός ότι ένα τμήμα των ανέργων έχει βγει από την αγορά εργασίας διότι έχει σταματήσει να αναζητά εργασία, και κατά *δεύτερον* εξαιτίας των προγραμμάτων κατάρτισης και απασχόλησης (όπως π.χ. τα πεντάμηνα προγράμματα κοινωφελούς απασχόλησης), αλλά και των θέσεων που δημιουργήθηκαν στον τουρισμό, στο εμπόριο, στη μεταποίηση κλπ. Όμως, παρά την αύξηση της απασχόλησης από το 2014 και μετά, επί της ουσίας πρόκειται για ανακυκλούμενες θέσεις εργασίας και για θέσεις μερικής απασχόλησης και όχι για σταθερή απασχόληση. Γι' αυτό εξάλλου έχουμε μόνιμα πάνω από 1.000.000 άνεργους, ενώ οι μακροχρόνια άνεργοι (άνω του ενός έτους) ξεπερνούν το 70% του συνόλου των ανέργων.

Όμως, εδώ είναι αναγκαία μια απαραίτητη επισήμανση. Διότι, παρά τους αναιμι-

κούς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης του ΑΕΠ, το 2017, και τους ρυθμούς μείωσης της ανεργίας, από το 2014, εντούτοις με πραγματικούς όρους η ανεργία εξακολουθεί να κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα από αυτά που δίνουν οι επίσημες στατιστικές. Η προοπτική αυτή επιβεβαιώνει προηγούμενες εκτιμήσεις του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ ότι ακόμη και εάν υπάρχει μια θετική μεταβολή του ΑΕΠ στην μεταμνημονιακή εποχή, θα πρόκειται για μια μακρά περίοδο «*άνεργης ανάπτυξης*» και με την προϋπόθεση ότι δεν θα αναιρεθούν από ένα ενδεχόμενο νέο κύκλο υποχώρησης της οικονομικής δραστηριότητας.

Έτσι, σύμφωνα με τις προσεγγίσεις του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, αν αξιοποιηθούν και άλλοι εναλλακτικοί δείκτες μέτρησης της ανεργίας,¹ οι οποίοι λαμβάνουν υπόψη τους την

¹ Για περισσότερα σχετικά με τους εναλλακτικούς δείκτες μέτρησης της ανεργίας δεξ την Ετήσια Έκθεση 2017, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, σελ. 86-89.

ύπαρξη της υποαπασχόλησης (π.χ. την μερική απασχόληση και την προσωρινή εργασία), τους αποθαρρημένους ανέργους, οι οποίοι είναι διαθέσιμοι αλλά δεν αναζητούν εργασία, και το εν δυνάμει πρόσθετο εργατικό δυναμικό, δηλαδή αυτούς που αναζητούν εργασία αλλά δεν είναι άμεσα διαθέσιμοι για διάφορους λόγους (π.χ. τους καλούν να εργαστούν εκτός έδρας και δεν μπορούν εκείνη τη στιγμή, είναι άρρωστοι κ.ά.τ.), τότε το ποσοστό ανεργίας, το 2016, εμφανίζεται υψηλότερο κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες από το επίσημο ποσοστό ανεργίας ήτοι 30% περίπου.

Βέβαια, στους παραπάνω δείκτες μέτρησης της ανεργίας δεν προσμετρούνται και όσοι/-ες Έλληνες/-ίδες έχουν μεταναστεύσει τα χρόνια των μνημονίων, πράγμα που σημαίνει ότι αποσυμπιέζεται η ανεργία. Συγκεκριμένα, την πενταετία 2010-14, μετανάστευσαν 250.000 άτομα, ηλικίας 20-34 ετών, που αντιπροσωπεύουν το 48% του συνόλου αυτών που μετανάστευσαν από την Ελλάδα στο εξωτερικό την ίδια περίοδο. Η μετανάστευση μείωσε και εξακολουθεί να μειώνει τον όγκο και το ποσοστό της ανεργίας, ιδιαίτερα στους νέους,² επειδή περιόρισε το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό. Και πράγματι θα είχε ενδιαφέρον η ενσωμάτωση των ατόμων που μεταναστεύουν στον δείκτη ανεργίας, διότι έτσι θα μπορούσε να διαμορφωθεί ένας δείκτης για την ικανότητα της οικονομίας να προσφέρει εργασία στον πληθυσμό.³

Επιπρόσθετα, να πούμε ότι η μερική απα-

σχόληση, εκτός του στενού δημόσιου τομέα, από 232.000 περίπου άτομα το 2008 έχει ανέλθει στις 349.200 το 2016, εκ των οποίων η πλειονότητα δεν θέλει να εργάζεται με αυτή τη μορφή, αλλά με πλήρη και σταθερή εργασία. Συγκεκριμένα, το 70% των εργαζομένων με μερική απασχόληση δηλώνει ότι ο λόγος για τον οποίο απασχολείται με αυτή τη μορφή εργασίας είναι ότι δεν μπορούσε να βρει πλήρη απασχόληση.⁴ Και είναι ακριβώς εξαιτίας της αύξησης της μερικής απασχόλησης που φαίνεται ότι μειώνεται η ανεργία, για την οποία θριαμβολογούν οι κρατούντες.

Επίσης, το ποσοστό ανεργίας, το 2016, εμφανίζεται σημαντικά υψηλότερο στις γυναίκες (27,2%) σε σχέση με τους άνδρες (19%), καθώς επίσης και στους νέους, ακόμα και σε αυτούς με υψηλή ειδίκευση. Ειδικότερα, η ανεργία στην ηλικιακή ομάδα 15-24 ετών βρίσκεται στο 44%, στην ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών στο 33%, στην ηλικιακή ομάδα 30-44 ετών στο 21,5%, στην ηλικιακή ομάδα 45-64 ετών στο 18,5% και στην ηλικιακή ομάδα 65-74 ετών στο 13%. Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης, φαίνεται ότι τελικά δεν έχει πολύ μεγάλη σημασία για την προστασία από την ανεργία. Οι άνεργοι με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζουν ποσοστό ανεργίας 24,7%, οι άνεργοι με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης (ανώτερη δευτεροβάθμια έως απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) εμφανίζουν ποσοστό ανεργίας 25% και οι άνεργοι με ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης (απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) έχουν ποσοστό ανεργίας 18%. Τέλος, σχετικά με την ανεργία ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

² Τα στοιχεία αναφέρονται στη συνέντευξη που έδωσε στην *Εποχή*, 17-7-2016, η διοικήτρια του ΟΑΕΔ, Μαρία Καραμεσίνη.

³ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση 2017*, σελ. 89.

⁴ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση 2017*, σελ. 91.

παρατηρούμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στις περιφέρειες της βόρειας και δυτικής Ελλάδας, και συγκεκριμένα στη Δυτική Μακεδονία (30% περίπου) και στη Δυτική Ελλάδα (29%).⁵

3. Μεταβολές στην κατανομή της απασχόλησης κατά θέση στην επιχείρηση

Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 2α,

καταγράφονται οι απασχολούμενοι κατά θέση στην επιχείρηση για την περίοδο 2004-2016. Στον Πίνακα 2β έχουν εξαχθεί, με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 2α, τα ποσοστά επί της συνολικής απασχόλησης των παραπάνω. Η μείωση της συνολικής απασχόλησης και η αύξηση της ανεργίας, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης, αντανακλώνται στις μεταβολές στην κατανομή της απασχόλησης κατά θέση στην επιχείρηση.

Πίνακας 2α: Απασχολούμενοι κατά θέση στην επιχείρηση, 2004-2016

Έτος	Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό	Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός	Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	Σύνολο
2004	350.164	970.628	2.812.045	277.161	4.409.998
2005	354.297	972.109	2.849.240	279.893	4.455.538
2006	366.759	968.005	2.903.193	293.586	4.531.543
2007	368.449	962.605	2.947.371	293.985	4.572.410
2008	380.231	957.205	3.028.447	271.379	4.637.262
2009	382.869	958.422	2.977.227	266.077	4.584.595
2010	349.745	965.885	2.877.093	243.790	4.436.513
2011	318.138	937.934	2.635.945	232.200	4.124.217
2012	267.314	910.113	2.366.566	185.930	3.729.923
2013	234.733	895.021	2.231.001	174.248	3.535.003
2014	215.836	876.563	2.285.281	161.405	3.539.085
2015	247.382	867.698	2.349.378	161.088	3.625.545
2016	270.516	847.139	2.439.976	144.984	3.702.613

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β' τρίμηνο

⁵ Για περισσότερα δεξ *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση 2017*, ό.π., σελ. 89-90.

Πίνακας 2β: Απασχολούμενοι κατά θέση στην επιχείρηση ως % της συνολικής απασχόλησης, 2004-2016

	Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό	Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός	Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	Σύνολο
2004	7,94	22,01	63,77	6,28	100,00
2005	7,95	21,82	63,95	6,28	100,00
2006	8,09	21,36	64,07	6,48	100,00
2007	8,06	21,05	64,46	6,43	100,00
2008	8,20	20,64	65,31	5,85	100,00
2009	8,35	20,91	64,94	5,80	100,00
2010	7,88	21,77	64,85	5,50	100,00
2011	7,71	22,74	63,91	5,63	100,00
2012	7,17	24,40	63,45	4,98	100,00
2013	6,64	25,32	63,11	4,93	100,00
2014	6,10	24,77	64,57	4,56	100,00
2015	6,82	23,93	64,80	4,44	100,00
2016	7,31	22,88	65,90	3,92	100,00

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Πίνακας 3: Περιοδικές μεταβολές του εργατικού δυναμικού

ΕΤΟΣ	ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ	ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΒΟΗΘΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ
2004-2008	86.907	227.264	30.068	-13.424	216.402	-5.782	-140.357
	1,77%	5,15%	8,59%	-1,38%	7,70%	-2,09%	-27,68%
2008-2013	-141.060	-1.102.258	-145.498	-62.183	-797.446	-97.131	961.198
	-2,82%	-23,77%	-38,27%	-6,50%	-26,33%	-35,79%	262,13%
2013-2016	-48.199	167.609	35.782	-47.882	208.974	-29.265	-215.808
	-0,99%	4,74%	15,24%	-5,35%	9,37%	-16,79%	-16,25%
2004-2016	-102.352	-707.385	-79.648	-123.489	-372.069	-132.178	605.033
	-2,08%	-16,04%	-22,75%	-12,72%	-13,23%	-47,69%	119,33%

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Από τα δεδομένα των πινάκων 2α και 2β παρατηρούμε ότι οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό βρίσκονται σε υψηλά ποσοστά επί της συνολικής απασχόλησης, στη διάρκεια της περιόδου 2004-2016, παρά τη συνεχή μείωση του αριθμού τους, μετά το 2010. Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση της απασχόλησης των αυτοα-

πασχολούμενων χωρίς προσωπικό είναι μικρότερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής απασχόλησης (-12,72% έναντι -16,04%) (πίνακας 3). Σε όλη τη διάρκεια αυτών των ετών τα ποσοστά τους κυμαίνονται κοντά στο 22% της συνολικής απασχόλησης. Είναι μια ασαφής κατηγορία, η οποία μπορεί να δώσει λάθος συμπερά-

σματα ως προς το ότι στην Ελλάδα υπάρχει μια εκτεταμένη μικροαστική τάξη, στην οποία αφού συμπεριληφθούν και τα συμβοηθούντα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση φαίνεται να δείχνει υψηλά ποσοστά. Παρ' ότι τα ποσοστά των μικροαστικών στρωμάτων είναι ένα φαινόμενο που δεν μπορεί να υποτιμηθεί, εντούτοις στην κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό υποκρύπτεται και εκτεταμένη μισθωτή εργασία, η οποία δεν είναι εύκολο να μετρηθεί παρά μόνο με εμπειρικά δεδομένα.

Επίσης, παρατηρούμε ότι η μεγάλη μάζα της απασχόλησης στη διάρκεια της περιόδου αυτής ήταν και παραμένουν οι μισθωτοί, με ποσοστά που κυμαίνονται γύρω στο 64,5% της συνολικής απασχόλησης. Αν και ο αριθμός των μισθωτών μειώνεται διαρκώς μετά το 2008, για να φτάσει στο χαμηλότερο σημείο το 2013, τα ποσοστά τους επί της συνολικής απασχόλησης αυξομειώνονται, και τελικά, έστω και λίγο, αρχίζουν να αυξάνονται από το 2014. Η ποσοστιαία μείωση της μισθωτής απασχόλησης την εξεταζόμενη περίοδο (2014-16) είναι μικρότερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής απασχόλησης (-13,23% έναντι -16,04%) (πίνακας 3).

Αν και τόσο οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό όσο και οι μισθωτοί επιδεικνύουν μια σχετική σταθερότητα ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, κάτι ανάλογο δεν ισχύει για τους αυτοαπασχολούμενους με προσωπικό (εργοδότες) και τα συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση.

Συγκεκριμένα, οι εργοδότες μειώνονται σημαντικά μετά το 2009, τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό επί της

συνολικής απασχόλησης. Έτσι, το 2016 οι εργοδότες έχουν πέσει στο 7,31% της συνολικής απασχόλησης, από 8,35% το 2009. Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση των εργοδοτών την εξεταζόμενη περίοδο είναι μεγαλύτερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής απασχόλησης (-22,75% έναντι -16,04%) (πίνακας 3). Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί μια μείωση της καπιταλιστικής τάξης των ιδιωτικών (καπιταλιστικών) επιχειρήσεων και της μεσαίας αστικής τάξης, και άρα μια συρρίκνωση των επιχειρήσεων και προφανώς μια συγκέντρωση της παραγωγής σε πιο λίγα χέρια.

Τα συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση μειώνονται σημαντικά και διαρκώς μετά το 2007 τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης. Έτσι, τα συμβοηθούντα μέλη έχουν πέσει από το 6%, περίπου, της συνολικής απασχόλησης το 2007 στο 4% το 2016. Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση των συμβοηθούντων μελών την εξεταζόμενη περίοδο είναι μεγαλύτερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής απασχόλησης (-47,69% έναντι -16,04%), όπως πάλι φαίνεται από τον πίνακα 3. Επίσης, σημαίνει μια μείωση κυρίως της παραδοσιακής μικροαστικής τάξης, που συνήθως υπάγονται αυτές οι κατηγορίες.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία, η ανεργία ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού αυξήθηκε κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ 2008 και 2013, που ήταν το υψηλότερο σημείο. Η αύξηση αυτή κατανέμεται ως εξής: α) σε μείωση των μισθωτών κατά 14,6 ποσοστιαίες μονάδες, β) σε μείωση των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό κατά 2,8 ποσοστιαίες μονάδες, γ) σε μείω-

ση των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση κατά 1,8 ποσοστιαίες μονάδες, και δ) σε μείωση των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό κατά 0,72 ποσοστιαίες μονάδες.

Οι πιο πάνω υπολογισμοί, μας δίνουν μια γενική εικόνα για την κατανομή της αύξησης της ανεργίας σε συνθήκες οικονομικής κρίσης ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού. Ωστόσο, μια ακριβή αποτύπωση

των ποσοστών συμμετοχής στην ανεργία των διάφορων κατηγοριών απασχολούμενων, μας δίνουν τα δεδομένα των παρακάτω πινάκων. Ο Πίνακας 4α καταγράφει τη διάκριση των ανέργων κατά θέση στην επιχείρηση στην προηγούμενη εργασία μεταξύ 2004-2016. Με βάση τα δεδομένα του εν λόγω πίνακα, εξήχθησαν τα αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής στην ανεργία, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4β.

Πίνακας 4α: Διάκριση ανέργων κατά θέση στην επιχείρηση στην προηγούμενη εργασία, 2004-2016

	ΝΕΟΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΙ	Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό (εργοδότες)	Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό	Μισθωτός	Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	ΕΧΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΕΙ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΡΓΩΝ
2004	253.383	4.093	13.733	233.701	2.135	253.662	507.045
2005	211.810	3.287	13.130	250.649	3.014	270.080	481.890
2006	184.554	3.058	13.265	237.979	1.820	256.122	440.676
2007	169.012	2.309	11.986	222.661	2.082	239.038	408.050
2008	158.460	1.596	11.565	193.178	1.887	208.226	366.685
2009	160.956	2.346	13.726	275.422	3.156	294.650	455.606
2010	178.089	6.398	18.263	396.828	5.016	426.505	604.594
2011	242.352	6.217	26.779	532.852	7.401	573.250	815.602
2012	329.430	11.772	52.396	763.072	6.358	833.597	1.163.028
2013	383.142	19.162	73.666	842.244	9.668	944.740	1.327.882
2014	374.940	20.333	83.291	790.961	10.577	905.162	1.280.101
2015	361.334	16.366	76.302	719.345	6.793	818.806	1.180.141
2016	336.908	14.604	63.497	688.080	8.986	775.167	1.112.075

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β' τρίμηνο

Πίνακας 4β: Διάκριση ανέργων κατά θέση στην επιχείρηση στην προηγούμενη εργασία ως % του συνόλου των ανέργων, 2004-2016

	ΝΕΟΕΙ- ΣΕΡΧΟΜΕ- ΝΟΙ	Αυτοασχολού- μενος με προσω- πικό (εργοδότες)	Αυτοασχο- λούμενος χωρίς προσω- πικό	Μισθωτός	Βοηθός στην οικο- γενειακή επιχείρηση	ΕΧΟΥΝ ΕΡ- ΓΑΣΤΕΙ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΡΓΩΝ
2004	49,97	0,81	2,71	46,09	0,42	50,03	100,00
2005	43,95	0,68	2,72	52,01	0,63	56,05	100,00
2006	41,88	0,69	3,01	54,00	0,41	58,12	100,00
2007	41,42	0,57	2,94	54,57	0,51	58,58	100,00
2008	43,21	0,44	3,15	52,68	0,51	56,79	100,00
2009	35,33	0,51	3,01	60,45	0,69	64,67	100,00
2010	29,46	1,06	3,02	65,64	0,83	70,54	100,00
2011	29,71	0,76	3,28	65,33	0,91	70,29	100,00
2012	28,33	1,01	4,51	65,61	0,55	71,67	100,00
2013	28,85	1,44	5,55	63,43	0,73	71,15	100,00
2014	29,29	1,59	6,51	61,79	0,83	70,71	100,00
2015	30,62	1,39	6,47	60,95	0,58	69,38	100,00
2016	30,30	1,31	5,71	61,87	0,81	69,70	100,00

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Μια πρώτη παρατήρηση από τα ποσοστά αυτά είναι ότι μετά το 2008 μειώνεται η συμμετοχή στην ανεργία των νεοεισερχόμενων, εξαιτίας της σημαντικότητας αύξησης της ανεργίας (ιδίως) των πρώην μισθωτών, αλλά και των άλλων κατηγοριών απασχολούμενων. Επομένως, αυξάνεται η συμμετοχή στην ανεργία όσων έχουν εργαστεί στο παρελθόν. Έτσι, το 2016 η συμμετοχή των νεοεισερχόμενων στην ανεργία ήταν 30% ενώ το 2004 ήταν 50%. Αντιστοίχως, το 2016 η συμμετοχή στην ανεργία όσων έχουν εργαστεί στο παρελθόν ήταν περίπου 70% το 2016 έναντι 50% το 2004.

Τη μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή στην ανεργία έχουν οι μισθωτοί. Τα ποσοστά συμμετοχής τους στην ανεργία είναι αυξανόμενα μετά το 2008, και ελαφρώς

μειωμένα μετά το 2013. Σε κάθε περίπτωση μετά το 2008 η συμμετοχή των μισθωτών στην ανεργία είναι πάνω από το 60%. Τη δεύτερη μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή στην ανεργία έχουν οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό. Η αύξηση στη συμμετοχή στην ανεργία των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό επιτείνεται μετά το 2011, φτάνοντας στο 6,51% το 2014, με μικρή τάση αποκλιμάκωσης μετά, έναντι μόνο 2,71% το 2004. Την τρίτη μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή στην ανεργία έχουν οι αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό (εργοδότες). Η συμμετοχή τους στην ανεργία παρουσιάζει αυξομειώσεις στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Βρίσκεται σταθερά πάνω από το 1% από το 2012, και τελικώς φτάνει στο 1,31% το 2016, έναντι 0,81% το 2004. Τέλος, οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση

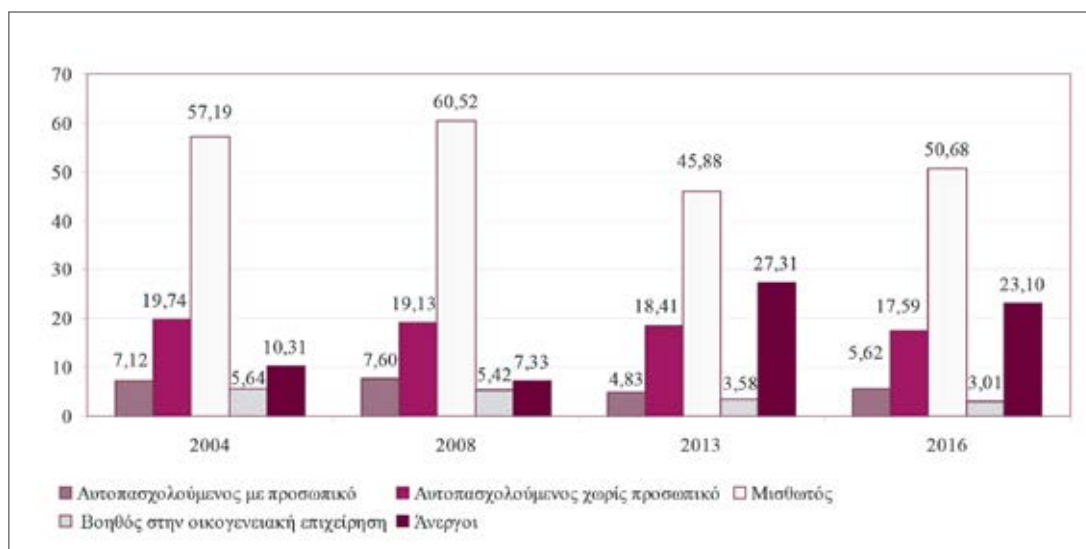
ση (συμβοηθούντα μέλη) έχουν τη μικρότερη ποσοστιαία συμμετοχή στην ανεργία. Τα ποσοστά συμμετοχής τους στην ανεργία παρουσιάζουν αυξομειώσεις στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, αλλά είναι σαφής η αυξητική τους τάση. Έτσι από 0,42% συμμετοχής στην ανεργία το 2004, το ποσοστό φτάνει στο 0,81% το 2016.

Επομένως, οι μισθωτοί είναι η κοινωνική κατηγορία, η οποία πλήττεται περισσότερο από την ανεργία, και γι' αυτό διογκώνεται ο «βιομηχανικός εφεδρικός στρατός», όπως έλεγε ο Μαρξ. Όσον αφορά στον

ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, αυτή η εξέλιξη είναι το αποτέλεσμα της συρρίκνωσης των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα των λεγόμενων μικρομεσαίων.

Σε κάθε περίπτωση, και ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, η κυρίαρχη μορφή απασχόλησης ήταν και παραμένει η μισθωτή εργασία (διάγραμμα 2). Ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό, ενώ έπονται αρκετά πιο κάτω οι εργοδότες (αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό) και τα συμβοηθούντα μέλη (βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση).

Διάγραμμα 2: Απασχολούμενοι κατά θέση στην επιχείρηση ως % του εργατικού δυναμικού, 2004, 2008, 2013 και 2014



Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β' τρίμηνο, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

4. Μεταβολές στην κατανομή της απασχόλησης σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα

Στον Πίνακα 5α καταγράφεται η κατανομή του συνόλου των μισθωτών σε ιδιωτικό, δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΔΕΚΟ) για την περίοδο 2004-2016. Στον

Πίνακα 5β έχουν εξαχθεί τα ποσοστά της μισθωτής απασχόλησης με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 5. Στον Πίνακα 6 καταγράφονται οι μεταβολές στην κατανομή της απασχόλησης σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα σε απόλυτα μεγέθη και σε ποσοστά για το σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου.

Πίνακας 5α: Κατανομή μισθωτών σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, 2004-2016

Έτος	ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	Στενός δημόσιος τομέας	Ευρύτερος δημόσιος τομέας (ΔΕΚΟ)	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΙΣΘΩΤΩΝ
2004	1.810.317	844.702	157.026	1.001.728	2.812.045
2005	1.879.390	820.665	149.185	969.850	2.849.240
2006	1.884.371	866.764	152.058	1.018.822	2.903.193
2007	1.923.260	882.490	141.621	1.024.111	2.947.371
2008	1.999.669	875.547	153.231	1.028.778	3.028.447
2009	1.965.193	877.349	134.685	1.012.034	2.977.227
2010	1.890.220	867.573	119.300	986.873	2.877.093
2011	1.702.534	825.184	108.227	933.411	2.635.945
2012	1.526.952	749.186	90.428	839.614	2.366.566
2013	1.413.029	728.693	89.279	817.972	2.231.001
2014	1.488.894	714.719	81.668	796.387	2.285.281
2015	1.579.766	698.233	71.379	769.612	2.349.378
2016	1.649.265	724.400	66.311	790.711	2.439.976

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β' τρίμηνο, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Πίνακας 5β: Κατανομή μισθωτών σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα ως % του συνόλου των μισθωτών, 2004-2016

Έτος	Ιδιωτικός τομέας	Στενός δημόσιος τομέας	Ευρύτερος δημόσιος τομέας (ΔΕΚΟ)	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΜΙΣΘΩΤΩΝ
2004	64,38	30,04	5,58	35,62	100
2005	65,96	28,80	5,24	34,04	100
2006	64,91	29,86	5,24	35,09	100
2007	65,25	29,94	4,80	34,75	100
2008	66,03	28,91	5,06	33,97	100
2009	66,01	29,47	4,52	33,99	100
2010	65,70	30,15	4,15	34,30	100
2011	64,59	31,31	4,11	35,41	100
2012	64,52	31,66	3,82	35,48	100
2013	63,34	32,66	4,00	36,66	100
2014	65,15	31,27	3,57	34,85	100
2015	67,24	29,72	3,04	32,76	100
2016	67,59	29,69	2,72	32,41	100

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Από τα στοιχεία αποδεικνύεται ότι η μεγάλη μάζα της μισθωτής απασχόλησης βρίσκεται στον ιδιωτικό τομέα, με ποσοστά επί της συνολικής μισθωτής απασχόλησης γύρω στο 65%. Ως ποσοστό της συνολικής μισθωτής απασχόλησης, η μισθωτή απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα μειώνεται διαρκώς μετά το 2008, αλλά μετά το 2014 βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από το 2004. Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση της μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα την εξεταζόμενη περίοδο είναι μικρότερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής μισθωτής απασχόλησης (-8,90% έναντι -13,23%), όπως φαίνεται στον πίνακα 10.

Στο σύνολο του δημόσιου τομέα και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (ΔΕΚΟ), ο αριθμός των μισθωτών μειώνεται συνεχώς μετά το 2008. Η ποσοστιαία μείωση της μι-

σθωτής απασχόλησης σε αυτούς τους δύο τομείς είναι μεγαλύτερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής μισθωτής απασχόλησης (-21,07% έναντι -13,23%) (πίνακας 6). Ιδιαίτερα στις ΔΕΚΟ σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση της απασχόλησης από το 2008 και μετά (-41,74% μεταξύ 2008-13 και -25,73% μεταξύ 2013-16) (δες πίνακας 6). Για όλη την περίοδο 2004-16, η μείωση της μισθωτής απασχόλησης στις ΔΕΚΟ ήταν της τάξης του 57,77% έναντι -13,23% που ήταν η συνολική μισθωτή απασχόληση. Άρα, μπορούμε να μιλήσουμε για μεγάλη συρρίκνωση της μισθωτής εργασίας στις ΔΕΚΟ.

Γενικά, τα ποσοστά απασχόλησης στο σύνολο του δημόσιου τομέα (στενός και ευρύτερος δημόσιος τομέας) κυμαίνονται γύρω στο 35% της συνολικής μισθωτής απασχόλησης μέχρι το 2014.

Τα βασικά αίτια της μείωσης της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα, σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, ανάγονται στις μνημονιακές πολιτικές συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα.⁶

Πιο αναλυτικά, η μισθωτή απασχόληση στο στενό δημόσιο τομέα ως ποσοστό της συνολικής μισθωτής απασχόληση κυμαίνεται γύρω από το 30,5% στη διάρκεια της περιόδου αυτής, ενώ η απασχόληση στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΔΕΚΟ) γύρω στο 4,5% της συνολικής απασχόλησης. Ιδίως, μετά το 2009, παρουσιάζεται μια διαρκής μείωση, σε απόλυτους αριθμούς, των μισθωτών του στενού δημόσιου τομέα. Ως ποσοστό της συνολικής μισθωτής απασχόλησης, η *μισθωτή απασχόληση στο στενό δημόσιο τομέα έχει μειωθεί το 2016 έναντι του 2004, μετά από αυξομειώσεις στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση της μισθωτής απασχόλησης στο στενό δημόσιο τομέα είναι μεγαλύτερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής μισθωτής απασχόλησης (-14,24% έναντι -13,23%) (πίνακας 6).*

Ο αριθμός των μισθωτών στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΔΕΚΟ), δηλαδή στις κρατικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις, εμφανίζει διαρκή και σημαντική μείωση κυρίως μετά το 2008, έχοντας υποστεί σημαντικό πλήγμα, όπως δείχνουν όλα τα στοιχεία.

Ως ποσοστό της συνολικής μισθωτής απασχόλησης, η *μισθωτή απασχόληση στις κρατικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις ακολουθεί, από το 2008 και μετά, συνεχή πτωτική πορεία. Από ποσοστό πάνω από 5,6% το 2004, παρατηρούμε ότι το 2016 βρίσκεται σε ποσοστό κάτω του 3% (για την ακρίβεια είναι 2,72%).*

Αυτό σημαίνει ότι η ποσοστιαία μείωση της μισθωτής απασχόλησης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, την εξεταζόμενη περίοδο (2004-16), είναι μεγαλύτερη της ποσοστιαίας μείωσης της συνολικής μισθωτής απασχόλησης (-57,8% έναντι -13,23%). Μάλιστα, την μεγαλύτερη μείωση την έχει υποστεί την περίοδο μεταξύ 2008-13 (πίνακας 6).

⁶ Για περισσότερα σχετικά με τις νομοθετικές μνημονιακές παρεμβάσεις, οι οποίες επέφεραν αυτή τη μείωση της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα δεξ στο Γ. Ζησιμόπουλος και Γ. Οικονομάκης, «Εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα: ο αντίκτυπος της αναδιάρθρωσης του δημόσιου τομέα», *Θέσεις*, Ιανουάριος-Μάρτιος 2013, τεύχος 122, σελ. 23-24.

Πίνακας 6: Περιοδικές μεταβολές των μισθωτών ιδιωτικού και δημόσιου τομέα μεταξύ των ετών 2004 και 2016

Περίοδος	Ιδιωτικός τομέας		Στενός δημόσιος τομέας		Ευρύτερος δημόσιος τομέας (ΔΕΚΟ)		Σύνολο δημόσιου τομέα		Σύνολο μισθωτών	
	Αριθμός	Μεταβολή	Αριθμός	Μεταβολή	Αριθμός	Μεταβολή	Αριθμός	Μεταβολή	Αριθμός	Μεταβολή
2004-2008	189.352	10,46%	30.845	3,65%	-3.795	-2,42%	27.050	2,70%	216.402	7,70%
2008-2013	-586.640	-29,34%	-146.854	-16,77%	-63.952	-41,74%	-210.806	-20,49%	-797.446	-26,33%
2013-2016	236.236	16,72%	-4.293	-0,59%	-22.968	-25,73%	-27.261	-3,33%	208.975	9,37%
2004-2016	-161.052	-8,90%	-120.302	-14,24%	-90.715	-57,77%	-211.017	-21,07%	-372.069	-13,23%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β· τρίμηνο, επεξεργασία δική μας

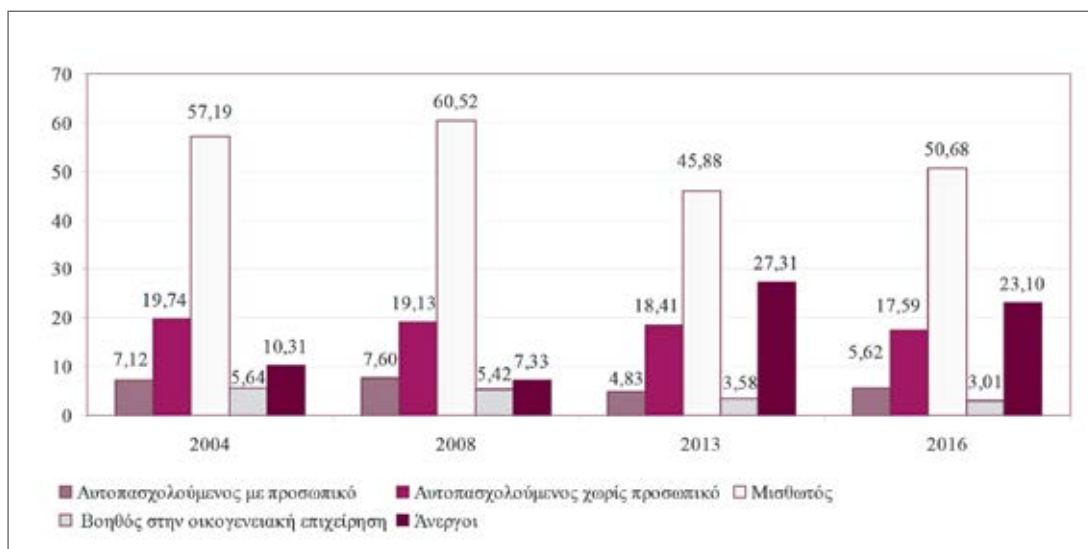
Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 6, που παρουσιάζει την αριθμητική και ποσοστιαία μεταβολή των μισθωτών του ιδιωτικού, του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (ΔΕΚΟ), των ετών 2004 και 2016, αποδεικνύεται ότι η οικονομική κρίση και οι συναρτώμενες με αυτήν μνημονιακές περιοριστικές πολιτικές πλήττουν πρωτίστως την απασχόληση στις κρατικές και επιχειρησιακές επιχειρήσεις, όπου η μείωση της μισθωτής απασχόλησης φτάνει στο 57,77% (-90.715 άτομα). Επομένως, οι κύριες επιπτώσεις των μνημονιακών πολιτικών συρρίκνωσης της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα εμφανίζονται στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΔΕΚΟ).

Σε απόλυτα μεγέθη, η μείωση της απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα είναι υψηλότερη εκείνης του στενού δημόσιου τομέα, ενώ ακολουθεί η μείωση του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Ως προς τα ποσοστά της μείωσης της μισθωτής απασχόλησης μεταξύ ιδιωτικού και συνολικού δημόσιου τομέα, στο διάστημα 2004-16, η μείωση στον πρώτο ανέρχεται στο 8,90% έναντι μείωσης του δεύτερου κατά 21,07% (πίνακας 6).

Έχουμε ήδη επισημάνει ότι αυτοί που πλήττονται κυρίως από την ανεργία είναι οι μισθωτοί. Στο Διάγραμμα 3 αποτυπώνεται

η κατανομή μισθωτών ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού σε ιδιωτικό, δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα, για τα έτη 2004, 2008, 2013 και 2016. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα του διαγράμματος, η μείωση της μισθωτής απασχόλησης, μεταξύ 2008-16, και συνακόλουθα η εξ αυτής αύξηση της ανεργίας, κατανέμεται σε μείωση των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα κατά 5,7 ποσοστιαίες μονάδες, σε μείωση των μισθωτών του στενού δημόσιου τομέα κατά 2,5 ποσοστιαίες μονάδες και σε μείωση των μισθωτών του ευρύτερου δημόσιου τομέα κατά 2,5 ποσοστιαίες μονάδες. Επομένως, το μεγαλύτερο βάρος της μείωσης στη μισθωτή απασχόληση και συνεπώς στην αύξηση της ανεργίας, το φέρουν οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα. Επίσης, από το Διάγραμμα 3 φαίνεται ότι η κυρίαρχη μορφή μισθωτής απασχόλησης ήταν και παραμένει η μισθωτή απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα. Ακολουθεί η μισθωτή απασχόληση στο στενό δημόσιο τομέα, ενώ πολύ χαμηλότερα βρίσκεται η μισθωτή απασχόληση στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (ΔΕΚΟ). Επίσης, από τα στοιχεία, είναι δυνατό να συναχθεί το συμπέρασμα ότι στην αύξηση της ανεργίας, ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, συμβάλει πρωτίστως η μείωση των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα.

Διάγραμμα 3: Κατανομή μισθωτών ως % του εργατικού δυναμικού σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, 2004, 2008, 2013 και 2016



Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ-ΕΕΔ, Β' τρίμηνο, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

5. Μισθωτή απασχόληση και μέγεθος των επιχειρήσεων

Στον Πίνακα 7 και 8 καταγράφονται οι μι-

σθωτοί ανά μέγεθος της επιχείρησης (μέγεθος ως προς τη μισθωτή απασχόληση) για τα έτη 2014-16.

Πίνακας 7: Αριθμός εργαζομένων μισθωτών ανά μέγεθος επιχείρησης

Αριθμός Εργαζομ.	2014				2015				2016			
	Επιχειρ.	%	Εργαζόμενοι	%	Επιχειρ.	%	Εργαζόμενοι	%	Επιχειρ.	%	Εργαζόμενοι	%
1-4	161.766	75,4%	281.372	17,8%	165.886	74,6%	290.619	17,4%	171.977	73,8%	303.362	17%
5-9	27.554	12,9%	178.896	11,3%	29.689	13,4%	192.973	11,5%	31.983	13,7%	207.829	11,7%
10-49	21.629	10,1%	407.387	25,8%	23.094	10,4%	435.401	26,0%	25.401	10,9%	478.148	27,0%
50-249	2.942	1,4%	294.638	18,7%	3.089	1,4%	307.551	18,4%	3.249	1,4%	321.900	18,2%
>250	518	0,2%	415.703	26,3%	523	0,2%	447.188	26,7%	541	0,2%	459.845	26,0%
ΣΥΝΟΛΟ	214.409	100%	1.577.996	100%	222.281	100%	1.673.732	100%	233.151	100%	1.771.084	100%
1-49	210.949	98,4%	867.655	55,0%	218.669	98,4%	918.993	55%	229.361	98,4%	989.339	56%
50+	3.460	1,6%	710.341	45,0%	3.612	1,6%	754.739	45%	3.790	1,6%	781.745	44%
ΣΥΝΟΛΟ	214.409	100	1.577.996	100	222.281	100	1.673.732	100	233.151	100	1.771.084	100

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ, επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Γ. Κρητικίδης)

Πίνακας 8: Αριθμός επιχειρήσεων ανά μέγεθος εργαζομένων μισθωτών στην επιχείρηση

Αριθμός Εργαζομένων	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%
1-10	177.447	90,214	192.054	89,574	198.375	89,245	207.030	88,797
11-50	16.329	8,302	18.973	8,849	20.379	9,168	22.420	9,616
51-250	2.449	1,245	2.869	1,338	3.008	1,353	3.163	1,357
251-500	271	0,138	297	0,139	305	0,137	311	0,133
501-1000	118	0,060	137	0,064	126	0,057	133	0,057
1001-1500	41	0,021	36	0,017	41	0,018	46	0,020
1501-2000	12	0,006	18	0,008	17	0,008	18	0,008
2001-2500	7	0,004	5	0,002	5	0,002	6	0,003
2501-3000	5	0,003	2	0,001	4	0,002	3	0,001
3001-4000	3	0,002	3	0,001	3	0,001	4	0,002
>4000	13	0,007	15	0,007	18	0,008	17	0,007
ΣΥΝΟΛΟ	196.695	100	214.409	100	222.281	100	233.151	100

Πηγή: ΕΡΓΑΝΗ-Ειδικά τεύχη

Όπως παρατηρούμε (πίνακας 7), η συντριπτική πλειονότητα των επιχειρήσεων στην ελληνική οικονομία, το 74% περίπου, απασχολούν μόλις 1-4 μισθωτούς, και καλύπτουν ένα σημαντικό μέρος της μισθωτής απασχόλησης, το 17% κατά μέσο όρο. Επιπρόσθετα, ένα 13% περίπου των επιχειρήσεων ανήκουν στο εύρος απασχόλησης 5-9 εργαζόμενοι, και απασχολείται το 11% περίπου της μισθωτής απασχόλησης.

Γενικά, οι επιχειρήσεις που απασχολούν μέχρι 9 εργαζόμενους, αποτελούν τον κύριο όγκο του συνόλου των επιχειρήσεων (τα 7/8 ή το 88% περίπου) και το 29% της απασχόλησης.

Οι επιχειρήσεις με εύρος μισθωτών 10-49 άτομα, ανέρχονται στο 10% περίπου του συνόλου των επιχειρήσεων και απασχολούν κατά μέσο όρο το 26% της μισθωτής απασχόλησης.

Ενδιαφέρον έχει το στοιχείο σχετικά με τον αριθμό των επιχειρήσεων που απα-

σχολούν περισσότερους από 250 εργαζόμενους. Παρ' ότι αποτελούν μόνο το 0,2% του συνόλου των επιχειρήσεων, εντούτοις καλύπτουν το 26%, κατά μέσο όρο, της μισθωτής απασχόλησης. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τον αριθμό των επιχειρήσεων που απασχολούν 50-249 μισθωτούς. Ενώ αποτελεί το 1,4% του συνόλου των επιχειρήσεων, εντούτοις απασχολεί το 18% περίπου των μισθωτών. Έτσι, το 44% περίπου των μισθωτών εργάζονται σε επιχειρήσεις που απασχολούν περισσότερους από 50 εργαζόμενους (για περισσότερα δεξ τον πίνακα 12, ο οποίος δείχνει αναλυτικά τον αριθμό των επιχειρήσεων ανά εύρος εργαζομένων).

Συγκεκριμένα, για το 2016, σε σύνολο 229.361 μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) με μέγεθος απασχόλησης από 1 έως 49 άτομα, απασχολούνται 989.340 εργαζόμενοι, δηλαδή στο 98,5% των ΜΜΕ εργάζεται το 56% του εργατικού δυναμικού. Σε 3.250 επιχειρήσεις με αριθμό

εργαζομένων από 50-249 άτομα απασχολούνται 321.900 εργαζόμενοι (18%), ενώ σε 541 επιχειρήσεις με μέγεθος απασχόλησης πάνω από 250 άτομα εργάζονται 459.845 άτομα (26% των εργαζομένων) (πίνακας 8).

Όσον αφορά τις μεταβολές που επήλθαν στον συνολικό αριθμό των επιχειρήσεων σε σχέση με το 2014, διαπιστώνουμε ότι αυξήθηκαν κατά 18.742 (8,7%), ενώ ο βασικός λόγος αυτής της μεταβολής οφείλεται στην αύξηση των μικρών επιχειρήσεων που απασχολούν από 1-4 μισθωτούς. Αντίθετα, η αύξηση των εργαζόμενων μισθωτών (193.088 και 12,2%) οφείλεται κατά 37% στην αύξηση της απασχόλησης σε επιχειρήσεις που απασχολούν από 10-49 εργαζόμενους (2016: 478.148 μισθωτοί - 2014: 407.387 μισθωτοί).

Ο κύριος όγκος τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στη μισθωτή απασχόληση συγκεντρώνεται διαχρονικά σε τρεις κλάδους, οι οποίοι απορροφούν το 41,5% των επιχειρήσεων και το 34,5% των μισθωτών, ήτοι το λιανικό εμπόριο, το χονδρικό εμπόριο και οι δραστηριότητες εστίασης.

Όσον αφορά τις επιχειρήσεις, σε σχέση με ο 2013, εκτός των παραπάνω τριών κλάδων, σημαντικές είναι οι αυξήσεις στους κλάδους καταλυμάτων, των χειρσαίων μεταφορών και μεταφορών μέσω αγωγών, των δραστηριοτήτων υγείας και των άλλων δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών.

Σχετικά με την μισθωτή απασχόληση, σε σχέση με το 2013, εκτός των παραπάνω τριών κλάδων (λιανικό και χονδρικό εμπόριο και δραστηριότητες εστίασης), οι οποίοι συγκεντρώνουν τον βασικό όγκο των μισθωτών, σημαντικό μερίδιο έχουν και οι

αυξήσεις στους κλάδους καταλυμάτων, της δημόσιας διοίκησης και άμυνας, της εκπαίδευσης, της βιομηχανίας τροφίμων και των δραστηριοτήτων υγείας.⁷

Η εν λόγω αύξηση της μισθωτής απασχόλησης οφείλεται, όπως επισημαίνει το ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, στην αύξηση του αριθμού των μερικώς απασχολούμενων, μετά το 2013, σε ποσοστό 30%, καθώς επίσης και των εργαζομένων που αμείβονται με χαμηλούς μισθούς από 500 έως 700 ευρώ σε ποσοστό 33,7%. Συνολικά, οκτώ στους δέκα μισθωτούς με τους οποίους αυξήθηκε η απασχόληση ανήκουν στις εν λόγω κατηγορίες.⁸

6. Η κατάσταση στην αγορά εργασίας σε αριθμούς

Για του λόγου το αληθές θα αναφερθούμε, πάλι, στις μελέτες του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, οι οποίες περιγράφουν με μελανά χρώματα την νέα κατάσταση που έχει διαμορφωθεί για τον κόσμο της εργασίας, όλα αυτά τα χρόνια των μνημονίων. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την εξέλιξη των μισθών, κατά το 2017, εμφανίζουν σταθεροποίηση στα χαμηλά επίπεδα, όπως έχουν διαμορφωθεί από τα προηγούμενα χρόνια, εξαιτίας των μέτρων που έχουν επιβάλλει τα Μνημόνια. Έχει αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό των εργαζομένων, το οποίο λαμβάνει χαμηλές καθαρές μηνιαίες αποδοχές κάτω από 700 ευρώ, το οποίο ανέρχεται σε 37,4% το 2017 (από 13% το 2009), ενώ μειώνε-

7 Τα στοιχεία αναφέρονται στην Ετήσια Έκθεση 2017, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, ό.π., σελ. 98-100.

8 Για περισσότερα δεξ την Ετήσια Έκθεση 2018, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, σελ. 114.

ται κατά 4 περίπου ποσοστιαίες μονάδες το ποσοστό όσων λαμβάνουν αποδοχές μεταξύ 700-900 ευρώ (23,5% το 2017 από 27,3% το 2009). Παράλληλα, έχει μειωθεί κατά το μισό περίπου, το ποσοστό των εργαζομένων με καθαρές μηνιαίες αποδοχές μεταξύ 900-1.300 ευρώ, το οποίο ανέρχεται σε 16,8% το 2017 από 35,75 το 2009.⁹ Αθροιστικά οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα με μισθό κάτω από 900 ευρώ αποτελούν το 61%. Αυτό δείχνει μια τεράστια μεταφορά πλούτου από την εργασία προς το κεφάλαιο, η οποία υπολογίζεται σε 11 δις ευρώ κάθε έτος από το 2010 και μετά.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και από την Έκθεση του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI), με τίτλο: «Συγκριτική Αξιολόγηση της εργασίας στην Ευρώπη 2018» (19 Μαρτίου 2018). Τα στοιχεία αφορούν τους «πραγματικούς μισθούς», δηλαδή την αξία των μισθών όταν λαμβάνεται υπόψη το κόστος ζωής. Σύμφωνα με την Έκθεση, σε εννέα χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Βέλγιο, Ελλάδα, Πορτογαλία, Φινλανδία, Κροατία και Κύπρος) καταγράφηκαν σημαντικές μειώσεις, κατά την περίοδο 2010-2017, με την Ελλάδα να έχει τις μεγαλύτερες μειώσεις μισθών (πίνακας 9). Επιπλέον, οι εργαζόμενοι σε έξι από τις παραπάνω χώρες (Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Βέλγιο, Ελλάδα και Φινλανδία) κέρδισαν λιγότερα το 2017 από το 2016, παρά την ανάκαμψη της κερδοφορίας και τη μικρή αύξηση του ΑΕΠ.¹⁰

⁹ Ετήσια Έκθεση 2018, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, σελ. 17.

¹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες δεσ <https://www.etui.org/Events/Launch-of-the-ETUI-ETUC-Benchmarking-Working-Europe-2018-report-What-convergence-and-what-divergence-across-the-EU>.

Πίνακας 9: Εξέλιξη των πραγματικών μισθών σε ποσοστό %

	2010-2017	2016-2017
Ελλάδα	-19.1	-0.4
Κύπρος	-10.2	0.6
Πορτογαλία	-8.3	0.1
Κροατία	-7.9	1.2
Ισπανία	-4.4	-1.5
Ιταλία	-4.3	-0.9
Ηνωμένο Βασίλειο	-2.4	-0.6
Βέλγιο	-1.1	-0.8
Φινλανδία	-1.0	-2.0

Έτσι, παρά την καταστροφή που έχει υποστεί το παραγωγικό σύστημα της χώρας, το οποίο μάλιστα είναι συγκρίσιμο με αυτό της Γαλλίας και της Ιταλίας κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εντούτοις η αύξηση της κερδοφορίας είναι εντυπωσιακή. Συγκεκριμένα, μεταξύ 2010-16, ενώ οι μισθοί μειώθηκαν κατά 22% και κατά 32% για τους νέους κάτω των 25 ετών, αντίθετα τα κέρδη του κεφαλαίου στην μεταποιητική βιομηχανία παρουσίασαν αλματώδη αύξηση της τάξης του 56%. Και παρ' ότι η κερδοφορία παρουσίασε αύξηση, εντούτοις οι καθαρές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν αρνητικές από το 2012 μέχρι το 2015, που σημαίνει ότι συρρικνώθηκε το παραγωγικό δυναμικό της χώρας. Φαίνεται, λοιπόν, ότι παρά τις δραματικές μειώσεις των μισθών στη βιομηχανία, εντούτοις τα προβλεπόμενα μνημονιακά μέτρα όσον αφορά τις αντίστοιχες μειώσεις των τιμών, την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δεν απέδωσαν, αλλά μετατράπηκαν όπως είδαμε μόνο σε αυξήσεις των κερδών.¹¹

¹¹ Για μια πιο αναλυτική παρουσίαση δεσ Η. Ιωακείμω-γλου, *Κόστος εργασίας και περιθώρια κέρδους στα χρόνια των μνημονίων*, Κείμενα Πολιτικής (Policy Briefs) / 15, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Ιανουάριος 2018, Αθήνα.

Βεβαίως, η άνοδος του ποσοστού της ανεργίας έχει συμβάλλει τα μέγιστα στη μείωση των μισθών. Επιπλέον, αν και πέφτει το ποσοστό ανεργίας, εντούτοις οι μισθοί δεν αυξάνονται, όπως θα ήταν φυσιολογικό. Αυτό οφείλεται, όπως ήδη είπαμε, στο γεγονός ότι οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται είναι επισφαλείς (μερικής απασχόλησης, συμβάσεις ορισμένου χρόνου, αδήλωτης εργασίας). Συνεπικουρούμενα όλα αυτά από τους ιδεολογικούς και οργανωτικούς παράγοντες, όπως είναι ο αρνητικός συσχετισμός δύναμης για τα συνδικάτα στο εσωτερικό των επιχειρήσεων και στην κοινωνία, συνθέτουν την τραγική εικόνα που έχει περιέλθει ο κόσμος της εργασίας.

Ο αρνητικός συσχετισμός δύναμης για την εργασία και τα συνδικάτα φαίνεται και από την εξέλιξη στο πεδίο των συλλογικών διαπραγματεύσεων (πίνακας 10). Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία του Υπουργείου Εργασίας, το 2017 υπογράφηκαν μόνο 15 κλαδικές/ομοιοεπαγγελματικές συλλογικές συμβάσεις (ΣΣΕ), ενώ αντίθετα, ο αριθμός των επιχειρησιακών ΣΣΕ ήταν 244, αντιπροσωπεύοντας το 92% του συνόλου των ΣΣΕ.

Τα στοιχεία που δείχνουν την ολική ανατροπή που επήλθε στο πεδίο των συλλογικών συμβάσεων εργασίας την περίοδο μετά το 2012, είναι αποκαλυπτικά.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ κατά το έτος 2010 έχουμε τη σύναψη 65 κλαδικών συμβάσεων και 227 επιχειρησιακών, δυο χρόνο αργότερα, το 2012, όταν ολοκληρώνονται οι νομοθετικές παρεμβάσεις του δεύτερου μνημονίου, συνάπτονται μόνο 23 κλαδικές συμβάσεις, ενώ αντίστοιχα ο αριθμός των επιχειρησιακών συμβάσεων εργασίας εκτινάσσεται στις 976.

Για όλη την περίοδο, μεταξύ 2011-17, έχουν υπογραφεί αθροιστικά 2.273 επιχειρησιακές συμβάσεις εργασίας έναντι μόνο 162 κλαδικών/ομοιοεπαγγελματικών.¹²

¹² Ετήσια Έκθεση 2018, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, σελ. 118-121. Επίσης, για μια πιο αναλυτική παρουσίαση της εξέλιξης των σε, δες Α. Καψάλης, «Η μετεξέλιξη των συλλογικών συμβάσεων εργασίας σε μνημονιακό μέσο απορρύθμισης της εργασίας», ηλεκτρονικό περιοδικό *Marginalia*, τεύχος 3, Μάιος 2018, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://marginalia.gr/arthro/i-metexelixon-sylogikon-symvaseon-ergasias-se-mnimoniakomeso-aporrythmisis-tis-ergasias/>

Πίνακας 10: Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (2010-2017)

Έτος	Κλαδικές/εθνικές/ ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις	Επιχειρησιακές συμβάσεις	Τοπικές ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις	Σύνολο	Ποσοστό (%) συμμετοχής επιχειρησιακών συμβάσεων
2010	65	227	14	306	74,18
2011	38	170	7	215	79,07
2012	23	976	6	1.005	97,11
2013	14	409	0	423	96,69
2014	14	286	5	305	93,77
2015	12	263	7	282	93,26
2016	10	318	6	334	95,21
2017	15	244	6	265	92,08
Σύνολο	162	2.273	37	2.472	

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης (επεξεργασία ΙΝΕ-ΓΣΕΕ)

Ουσιαστικά, είναι η περίοδος κατά την οποία θεσμοθετείται, μεταξύ άλλων, η υπερίσχυση των επιχειρησιακών έναντι των κλαδικών συμβάσεων εργασίας, απαξιώνεται η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (ΕΓΣΣΕ), απορρυθμίζονται οι εργασιακές σχέσεις, καθιερώνεται η ευελιξία στην εργασία, διευρύνεται η αδήλωτη εργασία και η εργασία πολλών ταχυτήτων και αμοιβών, συμπιέζεται προς τα κάτω ο κατώτατος μισθός, εδραιώνεται η απόλυτη κυριαρχία του διευθυντικού δικαιώματος, και έτσι επιβεβαιώνεται πως σταθερή επιδίωξη της εργοδοτικής πλευράς ήταν να μεταφέρει την διαδικασία διαπραγματεύσεως στο επίπεδο της επιχείρησης όπου η εργατική πλευρά είναι πιο αδύναμη συνδικαλιστικά και επομένως διαπραγματευτικά.

Την ίδια στιγμή οι προσλήψεις με πλήρη απασχόληση υποχωρούν σταθερά, αφού μειώνεται η ποσοστιαία αναλογία τους από 79% το 2009 σε 45% το 2017. Αντίθετα το 2009 οι προσλήψεις με ευέλικτες μορφές εργασίας αντιστοιχούσαν στο 21% του συνόλου των προσλήψεων, ενώ το 2017 εκτι-

νάχτηκαν στο 55%.¹³

Εάν ληφθεί υπόψη επιπλέον η διάλυση του εργατικού δικαίου, τότε μπορεί κανείς να ερμηνεύσει και να συσχετίσει τις επιπτώσεις αυτών των εξελίξεων στα μεγάλα ποσοστά φτωχοποίησης του πληθυσμού. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο δείκτης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αυξάνεται από 27,6% το 2009 στο 36% το 2014 για να μειωθεί ελαφρώς στο 35,6% το 2016. Επιπλέον, τα εμπειρικά ευρήματα επιβεβαιώνουν ακόμα περισσότερο την ανησυχία του ΙΝΕ-ΣΕΕ ότι η εξάπλωση της μερικής απασχόλησης και η γενίκευση των ελαστικών σχέσεων εργασίας έχουν καταδικάσει μεγάλο τμήμα του εργαζόμενου πληθυσμού να διαβιώνει σε συνθήκες φτώχειας. Αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το ποσοστό φτώχειας σε εργαζομένους με συμβάσεις ορισμένου χρόνου κυμαίνεται περίπου σε τριπλάσια επίπεδα σε σχέση με τους εργαζομένους με συμβάσεις αορίστου χρόνου, καθιστά προφανές πως οι σταθερές και πλήρεις σχέσεις

¹³ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση 2018, σελ. 121-124.

απασχόλησης εξασφαλίζουν σαφώς καλύτερη προστασία από τη φτωχοποίηση.¹⁴

7. Συμπεράσματα

Κάποια πρώτα συμπεράσματα που μπορούν να διατυπωθούν είναι τα εξής. Η αδυναμία του εργατικού-συνδικαλιστικού κινήματος να ανακόψει, είτε κινηματικά είτε πολιτικά, την αναδιάρθρωση συνολικά του συστήματος προς μια νέα ταξική ισορροπία, έδωσε τη δυνατότητα στην εργοδοτική εξουσία να σταθεροποιήσει τη θέση της και οδήγησε σε μια κατάσταση παγίωσης ενός νέου ταξικού συσχετισμού, με την εργατική τάξη αποδιάρθρωμένη και τις συνδικαλιστικές της οργανώσεις αδύναμες να οργανώσουν ένα συνολικό σχέδιο αντιστροφής της κατάστασης.

Αυτό φαίνεται και από την εξέλιξη των απεργιών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την επεξεργασία των εμπειρικών στοιχείων φαίνεται ότι το 2015 ήταν η χρονιά με τις λιγότερες κινητοποιήσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας (ιδιωτικός, δημόσιος και ευρύτερος δημόσιος τομέας) και σε όλα τα επίπεδα (απεργίες, στάσεις εργασίας, συγκεντρώσεις, πορείες κ.λπ.). Λίγο διαφορετικά είναι το 2016, όπου μειώνεται μια μικρή αύξηση των κινητοποιήσεων, οι οποίες όμως αφορούν τις μη απεργιακού τύπου δράσεις (δηλ. είναι συγκεντρώσεις, παραστάσεις διαμαρτυρίας, πορείες), ενώ τα αιτήματά τους είναι κυρίως αμυντικού χαρακτήρα (π.χ. καταβολή δεδουλευμένων, ασφαλιστικό, συντάξεις). Επίσης, η απεργιακή δράση μειώνεται με-

¹⁴ Για περισσότερα σχετικά με την φτώχεια δες το Κεφάλαιο 4, με τίτλο, «Φτώχεια και ανισότητα», από την Ετήσια Έκθεση 2018, του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, σελ. 127-149.

ταξύ 2010-16, την ίδια στιγμή που αυξάνεται η ανεργία και μειώνεται η απασχόληση των μισθωτών. Κομβικό σημείο είναι το έτος 2012, στο οποίο τέμνονται όλες οι μεταβλητές, ενώ από εκεί και μετά υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις.¹⁵

Οι προαναφερθείσες δυσκολίες γίνονται ακόμη μεγαλύτερες σε συνθήκες υποχώρησης τόσο των αγώνων όσο και της συνείδησης, «ιδιαίτερα των νέων εργαζόμενων, οι οποίοι, δίχως να έχουν βιώματα της προηγούμενης κατάστασης, εισέρχονται και εργάζονται σε μια αγορά εργασίας με ελάχιστα δικαιώματα και δυνατότητες επιλογών».¹⁶

Ως γενικό συμπέρασμα που μπορούμε να εξάγουμε είναι πως παρότι το μέγεθος της μισθωτής εργασίας, ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, μειώνεται την περίοδο 2008-2014, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και των μνημονιακών πολιτικών, οι εργατικές-λαϊκές τάξεις ως σύνολο συγκροτούν μια διαρκώς αυξανόμενη, πληττόμενη κοινωνική πλειοψηφία. Υπ' αυτήν την έννοια, αν στη μισθωτή εργασία προσθέσουμε τους άνεργους, οι οποίοι κατά βάση προέρχονται από τους κόλπους της μισθωτής εργασίας ή όσοι δεν προέρχονται πολώνονται προς αυτήν εξαιτίας της κρίσης που τους οδηγεί στην προλεταριοποίηση, και αν συνυπολογίσουμε ένα τμήμα των εργαζομένων οι οποίοι απασχολούνται στη μαύρη αγορά εργασίας και δεν καταγράφονται στις έρευνες εργατικού δυναμι-

¹⁵ Για περισσότερα δες Δ. Κατσορίδας - Γ. Κολλιός - Δ. Παπανικολόπουλος, *Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά ο 2015-16*, (επιμέλεια: Δ. Κατσορίδας), έκδοση ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σειρά: Μελέτες/Τεκμηρίωση 47, Αθήνα 2017.

¹⁶ ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση 2018, σελ. 120-121.

κού, καθώς επίσης και ένα τμήμα όσων δηλώνουν αυτοαπασχολούμενοι (χωρίς προσωπικό), οι οποίοι όμως προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως μισθωτοί, συνήθως με Δελτίο Παροχής Υπηρεσιών, τότε το πραγματικό μέγεθος της εργατικής τάξης είναι, κατά πώς φαίνεται, πολύ μεγαλύτερο από τα στατιστικά στοιχεία, δηλαδή υπερβαίνει κατά πολύ το 60%.

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία φαί-

νεται ότι έχει επέλθει μια ριζική αναδιάρθρωση στο εσωτερικό των δυνάμεων της εργασίας, όπου τα στρώματα που πλήττονται από την οικονομική κρίση και τα μνημόνια καταλαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερο ειδικό βάρος από την άποψη του μεγέθους στο σύνολο της εργατικής τάξης. Είναι αυτό που επισημάναμε στην αρχή ότι έχουμε μια «εργατική αντικειμενική πόλωση».

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΙΝΕ/ΓΣΕΕ

11-12 Σεπτεμβρίου 2018.

Συμμετοχή του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Χρ. Τριανταφύλλου) σε συνεδρίαση της παιδαγωγικής συμβουλευτικής επιτροπής του Ευρωπαϊκού Συνδικαλιστικού Ινστιτούτου (ETUI) στις Βρυξέλλες, με θέματα εργασίας των

απολογισμό και προγραμματισμό των δραστηριοτήτων και την παιδαγωγική εξειδίκευση του προγράμματος συνδικαλιστικής επιμόρφωσης του ETUI για την επόμενη περίοδο.

ΙΝΕ/ΓΣΕΕ
Ιουλιανού 24, Τ.Κ. 104 34
Κωδ. 3385